

BESZÁMOLÓ A XXI. NEMZETKÖZI FÖLDRAJZI KONGRESSZUSRÓL

PÉCSI MÁRTON

LEV. TAG

ENYEDI GYÖRGY

A FÖLDRAJZTUDOMÁNYOK KANDIDÁTUSA

A New-Delhiben tartott XXI. Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson, majd India különböző államaiban rendezett, 23 földrajzi szimpoziumon a résztvevők száma mintegy 1200 fő volt, és több mint 1000 előadást jelentettek be. Ezek a földrajz nemzetközi szinten művelt tudományágazatainak jelenlegi helyzetére, a földrajzon belüli irányzatokra megközelítő tájékoztatást adnak.

A természeti földrajzon belül a vezető ágazat a geomorfológia maradt, ezután következik a biogeográfia az orvosföldrajzzal együtt, a klimatológia, hidrológia, hidrogeográfia.

A társadalom aktivitásával foglalkozó földrajzi ágazatok közül a szűkebb értelemben vett gazdaságföldrajz áll a vezető helyen. Erősen növekedőben van a település- és népességföldrajz, utánuk következik a történeti-politikai földrajz.

A gazdasági földrajzi témájú tanulmányok többé-kevésbé tükrözték a nemzetközi tudományfejlődésben mutatkozó irányzatokat. Figyelembe kell venni azonban, hogy a kis országok — főleg az európaiak — a távolság és költség miatt kevésbé tudtak szerepelni a kongresszuson. Az előadások nagy értéke volt, hogy a fejlődő országok gazdasági földrajzi problémáinak széles teret szenteltek, talán még soha ilyen átfogó földrajzi képet nem kaptunk megosztott világunk eme fontos kérdéséről. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a fejlődő országoknak — a fejlett országokétól lényegesen eltérő — vizsgálati témái általában is a gazdasági földrajz homlokterébe kerültek volna.

A természeti és társadalmi jelenségeket együttesen vagy külön-külön vizsgáló kutatási irányzatokban eddig nem tapasztalt mértékben előrelendült az alkalmazott földrajz, a regionális földrajz, ill. a kartográfia.

Új kutatási módszerek, új eredmények nem feltűnően jelentkeztek, inkább megbújva a még hagyományos módszerekkel folytatott kutatáseredményeket ismertető előadások között. Az is előfordult, hogy a már hagyományossá vált kutatások célkitűzéseikben, módszereikben alapvetően megváltoztak. Itt említhető meg pl. a földrajz éppen egyik legrégebb, hagyományos irányzata, a regionális földrajz, mely megújulván a természeti tájak és gaz-

dasági egységek területi, természeti adottságainak magasszintű, komplex értékelését adja, a társadalom egyre hatékonyabb gazdálkodása érdekében. E kutatásoknak a területek optimális kihasználhatósága előrejelzésével fő célja volt a gazdálkodás racionális megszervezése, elhelyezése, produktivitásának fokozása stb.

Az előző kongresszusokon a még jórészt útkereső, *tematikus földrajzi térképezéssel* kapcsolatosan megállapítható lett, hogy egységes koncepciók és jelkucs-javaslatok is propagálásra kerültek, hasonlóan a geomorfológiai és földhasznosítási térképezési módszerekhez. A gyakorlatban kipróbált és jól bevált jelkucsokkal készült térképek bemutatásakor a magyar geográfusok által elért eredményeket nemzetközi siker koronázta.

Nagy figyelmet kapott a *gazdasági kartográfia*, jöllehet a Nemzetközi Földrajzi Kongresszust külön kartográfiai kongresszus követte.

A kongresszuson részt vett magyar geográfusok közül a delhi-i fő ülészakon a szekciókban és munkabizottságokban heten, a szimposiumokon négyen előadást tartottak, ill. időszakosan elnöki tiszt betöltésére kértettek fel.

A magyar delegáció tagjai voltak: Radó Sándor, a delegáció vezetője, Bora Gyula, Enyedi György, Kádár László, Pécsi Márton, Réti Endre.

Természetföldrajzi vonatkozásban a kongresszust megelőző, majd követő időben a közel kéthónapos, terepbejárásos tanulmányút során a különböző éghajlati feltételek között végbemenő kőzetmállásnak és aprózódásnak, az üledékszállítás, ill. a domborzatalakulás összefüggésében való vizsgálatára is sor került. Az indiai pajzs, ősmasszívum területén jellemzőek a nagy kiterjedésű planációs eredetű síkságok, amelyek többnyire őskori gránit és metamorf kőzeteken, továbbá a Deccan-fennsík bazaltos lávatakaróján ismertek. Alacsony, közepes és fennsíkszerű síkságai a legtöbb esetben határozott lépcsőkkel különülnek el egymástól. A lépcsőzónákban a domborzat erősebben tagolt, de a szikla alapzatú síkság-felszíneken az átlagos lejtőszög az 1 fok alatt marad. A sík felületek óriási kiterjedésűek, pl. a Deccan-fennsík K-i előterében fekvő parti síkság helyenként a 300 km szélességet is meghaladja (pl. Tamil-síkság). A felszínén síkságot hordozó ősi gránit-gneisz 5–20 m mélységig erősen mállott, ásható, lapátolható. Csak kisebb foltokban fordulnak elő a síkságból kiemelkedve ép gránit felszínek, többnyire elszigetelt trópusi sziget-hegyek vagy gránit blokkok formájában. A gránit mélyreható elmállása az ott uralkodó meleg, évszakosan változó nedves és száraz éghajlat következménye.

A Tamilnad-tönkfelszínen foltszerűen *laterit-képződés* (low-level-laterit) is folyik. A foltszerű lateritesedés a még el nem rombolt hordalékkúpok durva kavicsban gazdag, fanglomerátszerű foltjain, — melyek meglehetősen azonos vastagságúak, 10–12 m-es takarók — megy végbe. Felső rétegét a vasas oldatok páncélszerű kéreggé cementálták össze. — Egyes óriási kiterjedésű tönk-

felszínnek (Bangalore-Mysore-i), melyek túlnyomórészt azonos kőzettani felépítésűek (gránitok) mind a kiemelkedő, mind pedig az enyhén mélyedő térszíneken 20—30 m mélységig erősen mállottak, rajtuk a gránit mállásának minden fázisa nyomon követhető. Ilyen általánosnak mondható szelvény felső 1,5—3 m-nyi rétege vörös talaj, mely alatt a gránit hófehér kaolinná mállott.

A Bangalore-fennsík lokálisan más típusú felépítést is mutat. A felszíni vizek vízfolyásokká egyesülve a mállott gránitburkot letakarítják, a völgytalpon szálaban álló kőzet a felszínre kerül. A bő csapadék a csupasz sziget-hegyekről, azok peremi repedései mentén részben a mélybe szivárog, és ott térbeli, felszín alatti mállást hoz létre. Így a gránittömbök önmagukkal párhuzamosan lealacsonyodnak, végül egészen kis tanúhegyekké, gránitpajzsokká zsugorodnak. E két formatípus esetében a felszínen sehol sincs lateritképződés, csupán vörösgyag-képződés.

A Bangalorei-fennsík tetőszintjének legmagasabb pontjain 15—20 m magasra kiemelkedő, lapostetejű *laterit dombok* vannak (high-level-laterit). Ezek felszínét és meredek lejtőoldalait mintegy 2—3 m vastagságban erősen összecementált vasas kéreg borítja.

A magasfekvésű laterit foltok feltárásaiban a hajdani fanglomerátra való következtetés a feltárásokban levő mállott görgelék alapján indokolt.

E néhány kiemelt vázlatos, tapasztalat rámutat az ország érdekes, számunkra sok újat nyújtó természeti tájainak, földrajzi és geológiai érdekességére. Tanulmányozása és összehasonlító vizsgálata pedig rendkívül hasznosnak, eredményesenek bizonyult egyes hazai problémák megoldásában.

Gazdaságföldrajzi szempontból a Kongresszus gazdag előadásanyaga — amelynek természetesen csak kis részét tudtuk személyesen meghallgatni — tematikai és módszertani tanulságokat egyaránt nyújtott.

A fő *tematikai* tanulságok az alábbiakban összegezhetők:

1. A nemzetközi nomenklatura általában elválasztja a tulajdonképpeni „gazdasági földrajzot” (a termelés földrajzát) a népesség- és a településföldrajztól. Egyre több figyelmet fordítanak a népesség és a település nem közvetlenül gazdasági életjelenségeinek földrajzi vizsgálatára. A magyar geográfusok véleménye e kérdésben erősen megoszlik. Az mindenesetre valószínű, hogy pl. a népesség a jelenleginél átfogóbb, szociálgeográfiai vizsgálata hazánkban is becses eredményeket hozna.

2. A termelési ágak közül a mezőgazdaság még ma is sokkal jobban magára vonja a geográfusok figyelmét, mint az ipar. Ez részben adódik a fejlődő országoknak szentelt nagy figyelemből, de abból is, hogy a mezőgazdaság természeti folyamataival és felszínjellegű településével több táji-geográfiai összefüggést mutat.

3. A gazdasági földrajzi kutatásokban az ágazati jelleg dominál, de erősödik a területi szintézisre való törekvés. A regionális gazdasági földrajz nehezen lép ki az egyszerű leírás rutinjából, de már határozottan érzékelhető

megújhdása is. Az egyes termelési ágak, a népesség és települése a térben egymást feltételezve és indokolva léteznek, ezért határozottabban túl kellene lépni egyenkénti elszigetelt vizsgálatukon, egy gazdasági tér-szintézis felé haladva.

4. A természeti és gazdasági földrajzi kutatások között viszonylag kevés a kapcsolat. A kapcsolatok azonban éppen a legkorszerűbbnek ítélt ágazatokban, a regionális és az alkalmazott földrajzban kovácsolódnak. A földrajzi kutatáseredmények gyakorlati alkalmazásának igénye — amely a szocialista országokban régi program, de viharosan terjed a tőkés országokban is — megköveteli, hogy a földrajzi jelenségek természeti alapjait és gazdasági-társadalmi vonatkozásait egyidejűleg és összekapcsolva elemezzük.

A magyar gazdasági földrajz kutatási tematikájában a nemzetközi geográfia fő fejlődési tendenciái tükröződnek. Figyelmünket elsősorban azokra az ágazatokra összpontosítjuk, amelyeket a nemzetközi közvélemény is korszerűnek ítél, és nem kötjük le erőnket tetszetős, de a geográfia fő sodrától már elmaradó témák vagy ágazatok művelésére.

A fő módszertani tapasztalat, hogy a matematikai-statisztikai módszerek, a számítógép-alkalmazás egyre szélesebb utat tör a geográfiában. Nagy tömegű földrajzi információ egzakt és sokoldalú értékelése adhat korszerű kutatás-eredményeket, s ez csak az említett módszerek alkalmazásával lehetséges. E téren a magyar geográfiának bizonyos tempóvesztesége van, aminek felszámolása fontos feltétele előkelő nemzetközi pozíciónk megővésének.